

ATATÜRK DÖNEMİNDE BOLU'DA HÂKİMİYET-İ MİLLİYE VE ÇOCUK BAYRAMI KUTLAMALARI (1920-1938)

Erol EVCİN*

Özet

TBMM'nin 23 Nisan 1920'de açılışı Türk demokrasi tarihinin dönüm noktalarından birini teşkil etmiştir. Bu gelişme Mondros Mütarekesi'nin yarattığı sorunlu bir süreçte hem işgalci İtilaf devletlerine hem de Osmanlı idaresinin Millî Mücadele karşısındaki menfi tutumuna rağmen Türk milletinin istiklale ve demokrasiye olan inancını göstermiştir. Anlam ve önemine binaen TBMM'nin açıldığı 23 Nisan günü 1921'de millî bayram olarak ilan edilmiştir. Takip eden süreçte Himaye-i Etfâl Cemiyeti'nin çalışmalarıyla yine 23 Nisan'da icra edilmeye başlanan "Çocuk Günü" etkinlikleri de kanun zemininde adı konulmamakla birlikte zamanla söz konusu millî bayram ile bütünleşmiştir. Böylece halk iradesine dayanan idare sistemi ile ülkenin geleceğini temsil eden çocuklar arasında sürekli tazelenen bir köprü kurulmuştur. Bu çalışmada Atatürk döneminde Bolu merkezinde ve ilçelerinde düzenlenen "Hâkimiyet-i Milliye ve Çocuk Bayramı" kutlamaları incelenmiştir. Büyük bir coşku ve heyecan içinde icra edilen bu etkinlikler Bolu halkının millî iradeyi temsil eden TBMM'ye bağlılığını, demokrasiye inancını ve ülkenin geleceği durumunda olan çocuklara olan güvenini göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Atatürk Dönemi, Bolu, Çocuk Bayramı, Hâkimiyet-i Milliye Bayramı, 23 Nisan Millî Bayramı.

NATIONAL SOVEREIGNTY AND CHILDREN'S DAY CELEBRATIONS IN BOLU IN THE PERIOD OF ATATURK (1920-1938)

Abstract

The opening of the Turkish Grand National Assembly on April 23, 1920 constituted one of the turning points in the history of the Turkish democracy. The opening of the Turkish Grand National Assembly is important in terms of showing the Turkish nation's belief in independence and democracy against both the invading Allies and the Ottoman administration's negative attitude towards the National Struggle in a problematic process created by the Armistice of Montrose. In line with these developments, it was declared as a national holiday in 1921 on the 23rd of April, when the Grand National Assembly of Turkey, which represents the will of the nation, was opened. In the following process, the "Children's Day" activities, which started to be performed on April 23 with the work of the Himaye-i Etfâl Society, were also not named on the legal ground, but over time, they were combined with the national holiday in question. Thus, a constantly renewed bridge was established between the administrative system based on the will of the people and the children who represent the future of the country. In this study, the celebrations of National Sovereignty and Children's Day, which were held in the center of Bolu and its districts during the Atatürk period, were examined. These activities, which are carried out with great enthusiasm and excitement, were important in terms of showing the loyalty of the people of Bolu to the Turkish

* Doç. Dr. / Kültür ve Turizm Uzmanı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, erol.evcin@ktb.gov.tr.
ORCID: 0000-0002-2433-5134

Grand National Assembly, which represents the national will, their belief in democracy and their trust in children who are the future of the country.

Keywords: Atatürk Period, Bolu, Children's Day, National Sovereignty Day, April 23 National Day.

Giriş

Türkiye’de devlet idaresinde halkın kayıtsız ve şartsız olarak hâkimiyetini esas alan idari yapının teşkili meşakkatli bir sürecin sonucunda gerçekleşmiştir. Bu bağlamda yapılan ilerici hamleler muhtelif sebeplerle zaman zaman muhalif hareketlerle karşılaşabilmiş ve kesintiye uğrayabilmiştir.

Fransız İhtilali sonrasında Osmanlı Devleti’nde de etkisini gösteren milliyetçilik akımları çerçevesinde millî kültür ortak paydasında birleşen millî devlet anlayışı ön plana çıkmaya başlamıştı. 18. yüzyıldan itibaren padişahların ve devlet adamlarının öncülüğünde Avrupa’dan mülhem olmak üzere yapılan askerî ıslahatlar 19. yüzyılda yerini köklü idari düzenlemelere bırakmıştı. Osmanlı ülkesinde Tanzimat ve Islahat Fermanlarının beraberinde getirdiği idari düzenlemeler bir yandan birlik beraberlik anlayışını güçlendirmeyi amaçlarken diğer yandan da padişahın ülke idaresindeki tasarruf yetkisini sınırlandırmaya başlamıştı.¹ Nihayetinde yüzyılın ortalarından itibaren Jön Türklerin devlet idaresine yön vermek üzere ortaya koydukları fikir hareketleri ülkede güçlenmeye başlayan demokratikleşme ve çağdaşlaşma anlayışının da itici gücü hâline gelmişti.² Bu doğrultuda dile getirilmeye başlanan anayasal düzene geçiş ve parlamenter sistem söylemleri 23 Aralık 1876’da Kanun-ı Esasî’nin yürürlüğe girerek meşrutiyetin ilan edilmesi ile önemli bir mesafe kat etmişti. Bu gelişme Türk demokrasi tarihinin dönüm noktalarından biri olmuştu. Merkezinde hürriyet, adalet, eşitlik ve halk iradesi anlayışının yer aldığı bu idari sistem ile Osmanlı ülkesindeki birlik ve beraberlik anlayışı kuvvetlendirilmek istenmişti.³ Kanun-ı Esasî çerçevesinde çift meclisli bir yasama organı olarak Meclis-i Umûmî teşkil edilmişti. Meclis-i Umûmî, seçilmiş mebuslardan oluşan Meclis-i Meb’ûsan ile padişah tarafından atanan daha az sayıdaki Meclis-i A’yân üyelerinden meydana geliyordu. 31 Mart 1877’de çalışmalarına başlayan ilk Meclis-i Meb’ûsan’ın üyeleri geçici bir talimatla vilayet, liva ve kazaların İdare Meclisi üyeleri arasından seçilmişti. İstanbul için şehremanetin gözetiminde ayrı bir seçim yapılmıştı. Meclisin esas görevi kanun yapmak ve yıllık bütçe kanununu inceleyerek yürürlüğe sokmaktı. Yeni kanun teklif etme veya eskileri değiştirme hakkı ise hükümete aitti. Mebusların bu hakkı kullanabilmeleri padişahın iznine bağlıydı. Anayasaya göre hükümet

¹ Niyazi Berkes, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002, s.91 vd.

² Bernard Lewis, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, AKDITYK TTK Yayınları, Ankara 2000, s.149-158.

³ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye’de Siyasal Gelişmeler (1876-1938)*, *Kanun-ı Esasî ve Meşrutiyet Dönemi*, C.1, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2001, s.3 vd.

meclise karşı değil, padişaha karşı sorumluydu. Bu idari düzen içinde ilk Meclis-i Meb'ûsan 28 Haziran 1877'de çalışmalarını tamamlayarak dağılmıştı. Aynı seçim yöntemiyle oluşturulan 2. dönem Meclis-i Meb'ûsan ilk toplantısını 13 Aralık 1877'de gerçekleştirmişti. Buna karşılık Padişah II. Abdülhamit, Osmanlı-Rus Harbi'nin yarattığı sorunların da etkisiyle 14 Şubat 1878'de Meclis-i Meb'ûsân'ı süresiz olarak tatil etmiş ve Kanun-ı Esasi'yi rafa kaldırmıştı.⁴

Çeşitli badireler nedeniyle çözülüş içindeki Osmanlı Devleti'nde kısa süren ilk meşrutiyet deneyiminden sonra özellikle İttihat ve Terakki Cemiyeti (İTC)'nin çabaları ile 23 Temmuz 1908'de ilan edilen II. Meşrutiyet ülkenin demokratikleşme sürecinde gerçekleştirilen diğer bir önemli hamleyi ifade etmektedir. Bu doğrultuda 1908 sonlarında Takvîm-i Vekâyi'de yayımlanarak yürürlüğe giren "*İntihâb-ı Meb'ûsan Kanun Lâyihası*" çerçevesinde, İTC ile Ahrar Fırkası'nın katılımı ile gerçekleşen seçimlerde İTC mecliste çoğunluğu sağlamıştı. Bu suretle Meclis-i Meb'ûsan 4 Aralık 1908'de açılmıştı.⁵ Ancak bu süreçte bir yandan iç siyasetteki istikrarsızlık ve idaredeki otorite boşluğu diğer yandan artan toprak kayıpları ile belirginleşen dış siyasetteki başarısızlık 13 Nisan 1909 (R.31 Mart 1325)'da 31 Mart Olayı ile sonuçlanmıştı. İrticai bir darbe teşebbüsü olarak değerlendirilebilecek bu ayaklanma Mahmut Şevket Paşa kumandasındaki Hareket Ordusu'nun Selanik üzerinden İstanbul'a gelişi ile bastırılabilmişti. Takiben II. Abdülhamit tahttan indirilerek yerine V. Mehmet Reşat getirilmiş ve Kanun-ı Esasi'de yapılan bazı değişikliklerle padişahın ve Meclis-i A'yân'ın yetkileri daraltılmıştı.⁶

Çöküş içinde bulunan Osmanlı Devleti'nde meşruti idare Trablusgarp, Balkan ve Birinci Dünya Savaşı'nın daha da zorlaştırdığı şartlar altında ağır aksak devam etmişti. Mecliste çoğunluğu elinde bulundurmakla birlikte muhalefetin şiddetli eleştirilerine maruz kalan İttihatçılar otorite mücadelesi içine girmiş ve muhalif görüşleri asgari düzeye çekmek üzere 18 Ocak 1912'de meclisi feshederek erken seçime gitme yolunu tutmuştu. Yapılan seçim sonucunda mecliste etkinlik sağlayabilecek mebus sayısına ulaşamayan Hürriyet ve İtilâf Fırkası, İttihatçıların iktidarın gücünü ve imkânlarını kullanmak suretiyle seçimleri şaibeli bir hâle soktuğu iddiasında bulunmuştur.⁷ Bu şartlar altında 18 Nisan 1912'de çalışmalarına başlayan Meclis-i Meb'ûsan'da muhalif görüşler çarpışmaya başlamıştı. Padişah, siyasi gerilimi düşürmek üzere tarafsızlığı gerekçesiyle hükümeti kurma görevini Gazi Ahmet

⁴ Bülent Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2012, s.121 vd.

⁵ Kenan Olgun, *1908-1912 Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın Faaliyetleri ve Demokrasi Tarihimizdeki Yeri*, AKDYYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2008, s.33 vd.

⁶ Sina Akşin, *Jön Türkler ve İttihat Terakki*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2001, s.185-193.

⁷ Olgun, *a.g.e.*, s.389-394.

Muhtar Paşa'ya vermişti. Yeni hükümetin programında yer alan, seçimlerin kanunlara uygun yapılmadığı ve memurlarla askerlerin politikaya karıştığı şeklindeki ifadeler mecliste ciddi tartışmalara sebep olmuştu. Bir yandan bu siyasi gerilim diğer yandan patlak veren Birinci Balkan Savaşı nedeniyle meclis Ahmet Muhtar Paşa'nın önerisiyle 4 Ağustos 1912'de feshedilmişti. Dahası Balkan Savaşı nedeniyle yeni bir seçim yapılamamış ve sıkıyönetim ilan edilmişti. Savaşta elde edilen başarısızlık nedeniyle Ahmet Muhtar Paşa istifa etmiş ve yerine İngilizlerle iyi ilişkiler içinde bulunan Kâmil Paşa'ya hükümeti kurma görevi verilmişti. Birinci Balkan Savaşı sonrasında sulh görüşmelerinin yapıldığı bir sırada Kâmil Paşa'nın Edirne'yi Bulgarlara teslim edeceği yönündeki şayialar nedeniyle Enver Paşa'nın öncülüğündeki bir kısım İttihatçı 23 Ocak 1913'te Bâb-ı Âli Baskını ile iktidarı ele geçirmişti. Nitekim İttihat ve Terakki tek parti olarak girdiği 14 Mayıs 1914'teki seçimde Meclis-i Meb'ûsan üyeliklerinin tamamını kazanmıştı. Birinci Dünya Savaşı boyunca ülke bu meclis ile idare edilmişti.⁸

Ana konuya giriş özelliği gösteren bu bilgilerin ardından çalışmanın kaynaklarına kısaca değinmekte fayda vardır. Çalışmada kaynak olarak Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (CDA) ile Mudurnu Dijital Kent Arşivi (MDKA)'nden, TBMM Zabıt Cerideleri'nden, Resmî Gazete'den, bunun yanı sıra Hâkimiyet-i Milliye, Ulus ve Cumhuriyet gazeteleri ile resmî yerel gazete hüviyetindeki Bolu gazetesinden geniş ölçüde istifade edilmiştir.

1. TBMM'nin Açılışı ve Hâkimiyet-i Milliye'nin Tesisi

Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı Devleti için 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesi ile sonuçlanmıştı. Mütareke döneminde "*millî irade*"nin idareye yansması bağlamında yeni siyasi gelişmeler yaşanmıştı. Padişah Vahdettin 21 Aralık 1918'de Kanun-ı Esasî'nin 7. maddesine dayanarak "*Esbâb-ı zarûriyye-i siyasiyyeden nâşi*" olarak Meclis-i Meb'ûsân'ı feshetmişti.⁹ İç siyasette ciddi sorunların yaşandığı bu süreçte Anadolu toprakları bir yandan İtilaf devletleri tarafından işgal edilmişti. Bu gelişmeler ülkede millet iradesine dayalı bir idarenin tesisini köklü bir şekilde sarsmıştı. Osmanlı Sarayı ve Hükümeti bu durum karşısında sükûnetini koruduğu gibi Anadolu'nun dört bir yanında patlak veren Millî Mücadele karşıtı ayaklanmaları da kışkırtmıştı.¹⁰

Buna karşılık Türk milletinin hayat hakkını tüm dünyaya duyurmak gayretiyle vatanperverler tarafından Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde

⁸ Akşin, *a.g.e.*, s.312 vd.

⁹ Ali Fuat Türkoglu, *Görüp İştiklaklarım*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1984, s.169.

¹⁰ *Türk İstiklâl Harbi, İstiklâl Harbinde Ayaklanmalar (1919-1921)*, C.VI, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmî Yayınları Seri No:1, Ankara 1974, s.32-40.

Müdafaa-ı Hukûk Cemiyetleri kurulmuştu. Diğer taraftan İtilaf kuvvetlerinin gittikçe genişleyen ve şiddetlenen işgalleri Kuvâ-yı Milliye'nin yerel direniş hareketleri ile bertaraf edilmeye çalışılmıştı. Mustafa Kemal Paşa'nın 19 Mayıs 1919'da 9. Ordu Kıtaatı Müfettişliği görevi ile Samsun'a çıkmasıyla Millî Mücadele hareketi teşkilatlanmaya başlamıştır. 23 Temmuz-7Ağustos 1919 tarihleri arasında toplanan Erzurum Kongresi'nde Doğu Anadolu'daki millî cemiyetler "*Şarkî Anadolu Müdafaa-ı Hukûk Cemiyeti*" unvanı altında birleştirilmişti. 4-11 Eylül 1919 tarihli Sivas Kongresi'nde ise "*Anadolu ve Rumeli Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti*" (ARMHC) teşkil edilmiş ve "*Müdafaa-ı Hukûk Cemiyetleri*" tek merkezden idare edilmeye başlanmıştı. Ayrıca ARMHC'nin icra organı olan "*Hey'et-i Temsiliye*" bütün Anadolu'yu temsil etme görevi ile yükümlü hâle gelmişti.¹¹ Osmanlı Meclis-i Meb'ûsânı'nın tekrar açılması da Mustafa Kemal Paşa'nın riyasetindeki Hey'et-i Temsiliye'nin çalışmaları ile mümkün olmuştu. Hey'et-i Temsiliye'nin Anadolu'daki mücadelesine ılımlı bir yaklaşım sergileyen Ali Rıza Paşa Hükümeti ile yürütülen müzakereler neticesinde Osmanlı Meclis-i Meb'ûsânı 1919 sonlarında yapılan seçimleri takiben 12 Ocak 1920'de yeniden açılmıştı.¹² Açılış toplantısına hastalığını ileri süren Padişah Vahdeddin katılmamıştı. Müdafaa-ı Hukukçuların ağırlıkta olduğu mecliste 28 Ocak 1920'de Türk yurdunun asgari sınırlarını tayin eden Misâk-ı Millî kabul edilmişti.¹³ Bu durumu kendileri için bir tehdit olarak gören İtilaf kuvvetleri İstanbul'u 16 Mart 1920'de resmen işgal etmişti. Söz konusu gelişmeler neticesinde Osmanlı Meb'ûsân Meclisi 18 Mart 1920 tarihi itibarıyla son kez toplanarak çalışmalarına ara vermek kararı almıştı.¹⁴ Bu karardan bir gün önce Hey'et-i Temsiliye Reisi Mustafa Kemal Paşa vilayetlere, kolordu komutanlıklarına ve müstakil livalara Ankara'da 15 gün içinde bir "*Meclis-i Müessisân*" kurulması gerekliliğini dile getirmişti. 19 Mart 1920'de yayımladığı başka bir genelge ile: "*Ankara'da salahiyet-i fevkâlâdeye malik bir meclisin, umûru milleti tedvîr ve murakabe etmek üzere ictimâ' edeceğini*" belirterek bu hususta yapılması gereken çalışmaları açıklamıştı.¹⁵ İlgili makamlara gönderilen başka bir şifreyle: "*Hey'et-i Temsiliye'nin ma'lûmât ve muvafâkâtı olmadıkça hiçbir makam ve hiç bir me'mûrun İstanbul ile muhabere etmeyeceği*" beyan edilmiş ve bütün mülki, askeri ve sivil birimlerin irtibat kuracağı makam olarak Hey'et-i

¹¹ Yücel Özkaya, *Türk İstiklâl Savaşı ve Cumhuriyet Tarihi*, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayını, Ankara 1981, s.38 vd.

¹² İhsan Güneş, *Atatürk Dönemi Türkiye'sinde Milletvekili Seçimleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, (1919-1935), İstanbul 2017, s.93.

¹³ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Gelişmeler (1876-1938)*, Mütareke Cumhuriyet ve Atatürk, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2016, s.31 vd.

¹⁴ Ali Fuat Cebesoy, *Millî Mücadele Hatıraları*, Temel Yayınları, İstanbul 2000, s.313.

¹⁵ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, (1919-1927), Başbakanlık Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1997, s.281-282.

Temsiliye gösterilmişti.¹⁶ Mebusların işgal kuvvetleri tarafından tutuklanmaya ve Malta'ya sürgün edilmeye başlandığı bu dönemde faaliyetlerine ara vermek zorunda kalan Osmanlı Meb'ûsân Meclisi 11 Nisan 1920'de padişah iradesiyle resmen kapatılmıştı.¹⁷ İtilaf kuvvetlerinin İstanbul'u işgal ederek Meclis-i Meb'ûsân'ı çalışamaz hâle getirmesi ülkede meşrutî monarşinin tanıdığı imkânlar kadar bile olsa demokratik düzenin işlemesine izin verilmediğini göstermektedir.

Takiben Mustafa Kemal Paşa'nın çalışmaları neticesinde Ankara'da 23 Nisan 1920'de TBMM açılmıştı. Böylece mecliste beliren millî irade ülkenin mukadderatına fiilen el koymuş oluyordu.¹⁸ Bu münasebetle TBMM'nin üstünde bir güç olmadığının kabulü hem işgal kuvvetlerine hem de devleti yönetmekten aciz durumda olan Osmanlı idaresine bir ikaz durumunda idi. 20 Ocak 1921'de kabul edilen "*Teşkilat-ı Esasiye Kanunu*"nda ise: "*Hâkimiyet bilâ kaydû şart milletindir. İdare usulü halkın mukadderatını bizzat ve bi'l-fiil idare etmesi esasına müstenittir. Türkiye Devleti BMM tarafından idare olunur.*" maddeleri yer almıştı.¹⁹ Türkiye'de demokrasi ve çağdaşlaşma yolunda atılan temel adımlardan biri olarak anayasal parlamenter sistemin yerleşmesi işte böylesine çetrefilli bir süreç ve olaylar ağı içinde gerçekleşmişti.

2. Hâkimiyet-i Milliye ve Çocuk Bayramı

Osmanlı Devleti'nde meşrutiyetin ikinci kez ilanı millî bayram anlayışının ortaya çıkmasında etkili olmuştur. İttihatçıların 1908'de devlet idaresinde etkin olmaya başlamasıyla milletin heyecan içinde iştirak edeceği, süreklilik arz edip gelecek nesillere aktarılacak ve bu suretle millî duyguları taze tutacak bir millî bayram arayışı içine girildiği görülmektedir.²⁰ Böylece Osmanlı Meclis-i Meb'ûsân'ı, kutlu bir hatıra olarak yaşatmak üzere II. Meşrutiyet'in ilan edildiği günü "*10 Temmuz İyd-i Millisi*" olarak kabul etmişti. Bu süreçte diğer bir millî bayram olarak Osmanlı Devleti'nin kuruluş gününe atıfla 30 Aralık 1913'ten itibaren "*İstiklâl-i Osmânî Günü*" kutlamalarını görüyoruz.²¹ Bu bayramların TBMM'nin açılışı ve cumhuriyetin ilanı ile yeni

¹⁶ Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyânnâmeleri, Başbakanlık Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1964, s.257.

¹⁷ Ahmet Mumcu, *Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi*, İnkılâp Kitabevi Yayınları, İstanbul 1996, s.48.

¹⁸ Mahmut Goloğlu, *Milli Mücadele Tarihi-III 1920 Üçüncü Meşrutiyet Birinci Büyük Millet Meclisi*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2010, s.257 vd.

¹⁹ Sabahattin Sele, *Anadolu İhtilali*, C.I, Kastaş Yayınevi, İstanbul 2000, s.215 vd.

²⁰ Mehmet Şahingöz, "Osmanlı'dan Millî Mücadele'ye İstiklâl-i Osmanî Günü Kutlamaları", *Yeni Türkiye Dergisi (Osmanlı Özel Sayısı)*, C.1, Ankara 1999, s.194.

²¹ Hasan Akbayrak, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Millî Bayramlar", *Tarih ve Toplum*, S.43, Temmuz 1987, s.31.

rejim ve inkılap hareketi içinde önemini yitirdiği ve ortadan kalktığı müşahede edilecektir.²²

Millî iradeyi ülke idaresinin dayandığı temel unsur olarak kabul eden TBMM'nin 23 Nisan 1920'de açılışı hem emperyalizmin tehdidi altında bulunan Türk milletinin İtilaf devletlerinin işgalinden hem de bu işgalleri kolaylaştırmaktan başka bir işlevi kalmamış Osmanlı idaresinden kurtuluşu anlamına geliyordu. TBMM'nin açılışı birkaç sene sonra resmen ilan edilecek hür ve müstakil Türkiye Cumhuriyeti'nin de müjdecisi durumunda idi. Bu nedenle 23 Nisan 1921'de alınan: "TBMM'nin ilk yevmi küşadı olan 23 Nisan günü millî bayramdır." kararıyla 23 Nisan günü TBMM tarafından "Millî Bayram" olarak kabul edilmişti.²³ Bu münasebetle bayramın başta Ankara'da olmak üzere ülkenin dört bir yanında resmî ve hususi teşekküller, mektepler ve halk tarafından kapsamlı törenler eşliğinde kutlandığı bilinmektedir. Devam eden süreçte 1/2 Kasım 1922'deki: "TBMM'nin hukuku hâkimiyet ve hükümrânînin mümessil-i hakikisi olduğuna dâir karar" çerçevesinde saltanat kaldırılmıştı.²⁴ Böylece devlet idaresinde millî iradenin önündeki bir engel daha aşılmış oluyordu. Meclis görüşmeleri sırasında: İsmail Subhi Bey "saltanat-ı milliyeyi tes'iden bugünün İ'di milli olmasını" teklif etmişti. İcra Vekilleri Hey'eti Reisi ve Sivas Meb'usu Rauf (Orbay) Bey de Hz. Peygamberin doğum gününe rastlayan bu akşamın aynı zamanda TBMM'de millet'in istiklalinin teyit edildiği gün olarak hayırlı bir tesadüfe işaret ettiğini ifade etmiş ve söz konusu gece ile bir sonraki günün bayram olarak kabul edilmesi yönündeki görüşü ile İsmail Subhi Bey'in teklifini desteklemişti.²⁵ Alkışlarla karşılanan bu teklif doğrultusunda aynı gece TBMM tarafından alınan karar münasebetiyle: "Velâdet-i Peygamberiye ve hâkimiyet-i milliye ilânına müsadif 1/2 Teşrîn-i sâni gecesinin ve müteâkib günün bayram addine karar verildi."²⁶ denilmişti. Şimdilik prensip olarak kabul edilen bu kararın daha sonra kanun olarak tespit edileceği de belirtilmişti. Bunun üzerine

²² Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.; Bengül Salman Bolat, *Millî Bayram Olgusu ve Türkiye'de Yapılan Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları*, AKDHYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2012, s.32 vd.

²³ "23 Nisanın Millî Bayram Addine Dair Kanun", *Ceride-i Resmîye*, 2 Mayıs 1337, No:13, Karar Tarihi: 23 Nisan 1337, No:112, s.4.

²⁴ "Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Hukuku Hâkimiyet ve Hükümrânînin Mümessili Hakikisi Olduğuna Dair Heyeti Umumiye Kararı", *Düstur*, 3. Tertip, C.3, 1-2 Teşrîn-i Sâni 1338, No.308, s.102-103.

²⁵ "Sinob Mebusu Dr. Rıza Nur Beyle Arkadaşlarının, Hilâfetin Hanedanı Âli Osman'a Aid Olduğuna ve Halifenin Bu Hanedandan Büyük Millet Meclisince İntihab Olunacağına Dair Takriri", *TBMM ZC*, C.24, D.1, İ.130, 1.11.1338, s.315-316.

²⁶ *TBMM Kavanin Mecmuası*, C.1, Türkiye Büyük Millet Meclisi, H. 1341 (R. 1338), Türkiye Büyük Millet Meclisi Matbaası, Ankara 1338, s.488.

Bolu'da dâhil olmak üzere²⁷ ülkenin her yerinde bu kararı duyurmak üzere top atışları yapılmış ve kutlama törenleri düzenlenmişti.²⁸ Söz konusu karara istinaden Rauf Bey tarafından hazırlanan kanun teklifinin TBMM'de görüşülmesi ancak 24 Ekim 1923'te mümkün olmuştu.²⁹ Buna göre: "*Leyle-i velâdet-i hazret-i risaletpenahiye müsadif olub, Türkiye'de saltanat-ı şahsiyenin ilgasıyla hukuk-ı saltanatın uhde-i milletde istikrarını ve hâkimiyet-i milliyenin teessününü suret-i kat'iyede tesbit eyleyen kararın Türkiye Büyük Millet Meclisince kabul edildiği 12 Rebiü'l-evvel gecesi ile günü Hâkimiyet Bayramı addolunmuştur.*"³⁰ şeklindeki kanunla Hicri 12 Rebiü'l-Evvel gecesi ile gündüzü "*Hâkimiyet Bayramı*" olarak ilan edilmişti. Bu bayramın resmî, müstakil ve geniş çaplı programlar çerçevesinde kutlanmamakla birlikte 1935'te çıkan "*Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun*"a kadar varlığını devam ettirdiğini söyleyebiliriz. Kanunda kutlama günü için hicri takvimin esas alınması nedeniyle kutlamalar miladi takvime göre her geçen yıl bir önceki yıldan 11 gün önce icra edilmişti. Takip eden yıllarda bahse konu bayram gününde resmî daire ve müesseseler ile mektepler tatil edilmiş, şehirler bayraklarla donatılmış, resmî ve hususi binalar geceleri kandillerle aydınlatılmış, top atışları yapılmıştı. Bunun yanı sıra sosyal yardım faaliyetleri icra edilmiş, kamuoyunda millî hâkimiyet meselesini muhtelif açılardan ele alan etkinlikler düzenlenmişti. Bayramın Mevlid kandiline atıfta bulunan yönü münasebetiyle de camiler ve mescitler kandillerle aydınlatılmış, ibadetle meşgul olunmuş, İstiklal Savaşı şehitleri için dualar edilmişti.³¹ Bununla birlikte gerek hâkimiyet-i milliye düsturunu fiili olarak hayata geçiren TBMM'nin açılışı ve bu münasebetle kutlanmaya başlanan 23 Nisan Millî Bayramı gerekse bu kavramı anayasal bir rejim değişikliği ile perçinleyen cumhuriyetin ilanı ve 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı münasebetiyle Hâkimiyet Bayramı'nın anlam ve içerik özellikleri itibariyle devlet teşkilatı ve halk nezdinde gölgede kaldığı anlaşılmaktadır. Buna karşılık kanundaki ismi "*Millî Bayram*" olmakla birlikte 23 Nisan'ın devlet ve millet nezdinde "*hâkimiyet-i milliye*" kavramına vurgu yapılmak suretiyle

²⁷ Erol Evcin, Millî Mücadele Döneminde Bolu Livasında Düzenlenen Mitingler, İhtifâller ve Tezahürât", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.XXVII, S.80, Temmuz 2011, s.284-285.

²⁸ Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi*, Ulusal Direnişten Türkiye Cumhuriyeti'ne, 2. Kitap, Bilgi Yayınevi, Ankara 1998, s.276-281.

²⁹ Sivas Mebusu (Sabık) Rauf Beyin, Saltanatı Şahsiyenin İlgasına Müsadif Leylei Velâdeti Risaletpenahi Olan Ayn 2 Rebiyülevvel 1340 Gününün İdi Millî Addi Hakkında Teklifi ve Burdur (Sabık) Mebusu İsmail Subhi Beyin 2 Teşrinisani 1338 Gecesi ve Gününün Millî Saltanat Bayramı Addi Hakkında Kanun Teklifi ve Lâyiha Encümeni Mazbatası, *TBMM Zabıt Ceridesi*, C.3, D.II, C.3, İ.41, 24 Teşrinievvel 1339, s.14-16.

³⁰ "12 Rebiü'l-Evvel Gecesiyle Gününün Millî Bayram Addine Dair Kanun", *Resmî Ceride*, 28 Teşrin-i Evvel 1339, No:38, Kabul Tarihi: 24 Teşrin-i Evvel 1339, Kanun No: 362.

³¹ Cemal Güven, "Hâkimiyet-i Milliye Bayramı", *Akademik Araştırmalar*, Editörler Coşkun Arslan, Erdal Hamarta, Sabahattin Çiftçi, Mustafa Uslu, Çizgi Kitabevi, Aralık 2020, s.368-373, ss.366-377, ISBN: 978-605-196-545-1.

kutlanmaya başlandığı görülmektedir. Nitekim bayramlara ve tatil günlerine ilişkin olarak yapılan değişiklikler çerçevesinde 27 Mayıs 1935'te çıkarılan kanun ile "23 Nisan Millî Bayramı" artık "Ulusal Egemenlik Bayramı" adını almıştı. Buna göre bayram tatili 22 Nisan günü öğleden sonra ile 23 Nisan gününü kapsıyordu. Böylece kanunda adı zikredilmeyen "Hâkimiyet Bayramı" bayramı yürürlükten kalkmış oluyordu.³² Söz kanun çerçevesinde 20 Haziran 1938'de çıkarılan ek kanunda da bu durumu değiştirecek bir ifade yer almamıştı.³³

TBMM'nin açılışı ve saltanatın kaldırılması ile doğrudan ilgili olan Hâkimiyet-i Milliye Bayramı'nın çocuklarla ilişkilendirilmesi sürecine de kısaca değinmekte fayda vardır. "Çocuk Bayramı" fikrinin ilk olarak Birinci Dünya Savaşı yıllarında İttihat ve Terakki Hükümeti'nin idaresi altında gündeme geldiği görülmektedir. Bu münasebetle Selim Sırrı (Tarcan) Bey'in girişimleri neticesinde 2 Mayıs 1916'da İstanbul'da vakıf okulu çocuklarının katılımı ile bir kutlama etkinliği düzenlendiği bilinmektedir.³⁴ 1921'de ilan edilen "23 Nisan Millî Bayramı" kutlamalarına ilk yıllarından itibaren çocukların ve öğrencilerin de iştirak ettiği görülmektedir. Resmen 6 Mart 1917'de İsmail Canbulat'ın riyasetinde İstanbul merkezli olarak teşkil olunan, 30 Haziran 1921'de ise Fuat (Umay) Bey'in riyasetinde Ankara merkezli olarak yeniden teşkilatlandırılan Himaye-i Etfâl Cemiyeti'nin çocuk odaklı faaliyetleri "Çocuk Bayramı" kavramının şekillenmesinde önemli rol oynamıştır.³⁵ Cemiyetin 23 Nisan Millî Bayramı'nın manevi havasından istifade ederek çocuklara yönelik sosyal faaliyetler için bir gelir kaynağı sağlama gayretinde olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim "Himaye-i Etfâl Günü" olarak ilan ettiği 23 Nisan 1923 günündeki millî bayram kutlamaları sırasında "Himâye-i Etfâl Cemiyeti Pulu", 1924'te ise rozet satışı yapması cemiyetin millî bayram ile çocuklara yönelik sosyal yardım faaliyetleri arasında kurduğu ilişkiye birer örnek teşkil etmişti.³⁶ 1925'te Falih Rıfkı (Atay) ile Yusuf (Akçura) Beylerin Hâkimiyet Milliye'de kaleme aldıkları makaleler vesilesiyle hem millî bayram hem de çocuk günü olarak 23 Nisan'da Himaye-i Etfâl Cemiyeti'ne yapılacak yardımlara dikkat çektiği görülmektedir.³⁷ 23 Nisan tarihi cemiyet tarafından 1926'da "Çocuk Günü"

³² "Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun", *Resmî Gazete*, 1 Haziran 1935, S.3017, Kabul Tarihi: 27.5.1935, Kanun No: 2739, s.5262.

³³ "Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkındaki 2739 Sayılı Kanuna Ek Kanun", *Resmî Gazete*, 4 Temmuz 1938, S.3950, Kabul Tarihi: 20.6.1938, Kanun No: 3466, s.3950.

³⁴ Cüneyd Okay, "İlk Çocuk Bayramı", *Toplumsal Tarih*, S.40, Nisan 1997, s.17.

³⁵ Makhbule Sarıkaya, *Türkiye Himaye-i Etfâl Cemiyeti 1921-1935*, AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2011, s.36, 48.

³⁶ Veysi Akın, *Bir Devrin Cemiyet Adamı Doktor Fuat Umay*, AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2000, s.105.

³⁷ Falih Rıfkı, "Çocuklarımız İçin", *Hâkimiyet-i Milliye*, S.1408, 23 Nisan 1925, s.1; Akçuraoğlu Yusuf, "Yetimlerimizi Unutmayalım", *Hâkimiyet-i Milliye*, S.1408, 23 Nisan 1925, s.2.

olarak anılmaya başlanmıştı. Cemiyetin 1927 nizamnamesi ile bu durumun resmiyet kazandığını söyleyebiliriz. Söz konusu nizamnamede: “23 Nisan, cemiyetin çocuk günüdür. Çocuğa yönelik hususların tespiti, takriri ve neşri bugün azami derecede icra ve çocuk bayramları tertip edilmek suretiyle muhitin nazarı dikkati çocuğa tevcih edilir.” denilmişti.³⁸ 22 Nisan 1927’de basına verilen bir ilanda: “Millet Meclisimizle millî devletimizin Ankara’da ilk teşkili günü olan millî bayram cemiyetimizce çocuk günü olarak tespit edilmiştir. Bize yeni bir vatan ve yeni bir tarih yaratıp bırakan mübarek şehitlerle fedakâr gazilerin yavruları fakir ve ıstırapın evlatları ve nihayet alelülak bütün muhtaç-ı himaye vatan çocukları namına milletin şefkatli ve âlicenap hissiyatına müracaat ediyoruz...”³⁹ şeklinde bir ifadeye yer verilmişti. Bu ifadeden “Hâkimiyet-i Milliye Bayramı” ile çocuklar arasında manevi bir kurulduğu anlaşılmaktadır. Bu münasebetle 1927’den itibaren “Çocuk Günü” kutlamalarının mahiyetinin genişletildiği ve törenlerin “Çocuk Bayramı” adı ile icra edilmeye başlandığı gözlemlenmektedir. Bayram vesilesiyle yapılacak kutlama etkinlikleri ve yardım faaliyetleri ile ülkenin çocuklarına destek olmak amaçlanmıştı. Çocuk Bayramı 1927’de Cumhuriyet reisi Gazi Mustafa Kemal’in himayesi altında düzenlenmişti.⁴⁰ Ankara’da Himaye-i Etfâl Cemiyeti tarafından Çocuk Sarayı haline getirilen bir binada riyaseti cumhur bandosu görev almıştı. Çocuklara pasta ve şekerleme ikram edilmiş, hediye oyuncaklar verilmiş ve “23 Nisan Bayramı” ile “Çocuk Bayramı” hakkında izahatta bulunulmuştu. Ardından salıncıkların da bulunduğu oyun mahalline gidilmişti. Öğleden sonra cambaz gösterisi ile pehlivan güreşleri icra edilmişti. Gece fişek şenlikleri yapılmış, evkaf otelinde çocuk balosu düzenlenmişti. Gece Çocuk Sarayında telsizle İstanbul, Paris, Berlin, Moskova konserleri dinletilmişti.⁴¹ Bu gelişmelerle birlikte 23 Nisan Bayramı ile Çocuk Bayramı kutlamaları arasındaki bağ daha da kuvvetlenmişti. Cemiyet 1929’da teşkilatına gönderdiği bir genelge ile “23 Nisan Çocuk Bayramı”nın ülkenin her tarafında başarılı bir şekilde icra edilmesinden alınan cesaretle kutlamaların 23 Nisan’dan başlamak üzere “Çocuk Haftası” adı ile 7 güne teşmil edildiğini belirtmişti.⁴² Takip eden yıllarda 23 Nisan günü “Hâkimiyet-i Milliye Bayramı” ve “Çocuk Bayramı” olarak, bugünü takip eden bir haftalık süreç ise “Çocuk Haftası” adı altında muhtelif etkinliklerle kutlanmıştı. Bu bir hafta boyunca çocuklar resmî makamları ziyaret etmiş ve temsili görevler almıştı. Çocuklar için ücretsiz sinema gösterimleri, eğlenceler, yarışmalar, müsamereler, ziyafetler, fener

³⁸ Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Nizamname-i Esasisi, Ankara 1927, s.11.

³⁹ “Vatan Yavruları Namına”, Cumhuriyet, S.1061, 22 Nisan 1927, s.1; “Himâye-i Etfâl Merkez-i Umûmîsi’nin Beyannamesi”, Hâkimiyet-i Milliye, S.2079, 22 Nisan 1927, s.1

⁴⁰ Akın, a.g.e., s.105.

⁴¹ “Çocuk Bayramı”, Hâkimiyet-i Milliye, S.2080, 23 Nisan 1923, s.1.

⁴² Veysi Akın, “23 Nisan Millî Hâkimiyet ve Çocuk Bayramı’nın Tarihçesi”, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, C.II, S.3, 1997, s.93.

alayları, balolar, konferanslar ve sergiler düzenlenmişti. Bunun yanı sıra Darülaceze ziyaretleri gerçekleştirilmiş ve yardım faaliyetleri organize edilmişti. Çocuklar hafta boyunca toplu taşıma araçlarından ücretsiz olarak yararlanmıştı. Söz konusu etkinlikler vesilesiyle çocukların ülkenin geleceği için önemi üzerinde durulmuş ve kamuoyunun ilgisi çocukların üzerine çekilmişti.⁴³ İki bayramın bir arada değerlendirildiği kutlama programları hususunda Türk Ocakları ile halkevleri etkin bir şekilde görev almıştı.⁴⁴ Kutlamalar 1933'te Ankara'da stadyuma taşınmış ve Millî Eğitim Bakanı Reşid Galip'in kaleme aldığı "Türk'üm, doğruyum, çalışkanım..." veciz ifadeleriyle başlayan "Ant" çocuklar tarafından okunmaya başlanmıştı.⁴⁵ Nihayetinde 1981 tarihli "Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun"da yer alan: "23 Nisan günü Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramıdır." şeklindeki madde ile TBMM'nin ilk yıllarından itibaren bir arada kutlanmakta olan "Ulusal Egemenlik Bayramı" ile "Çocuk Bayramı" bir kanun marifetiyle resmen birleştirilmiştir.⁴⁶ Böylece her iki bayramın kendine özgü kutlamaları tek bir bayramın çatısı altında toplanmıştır.

3. Bolu'da Hâkimiyet-i Milliye ve Çocuk Bayramı Kutlamaları

Mondros Mütarekesi'nden cumhuriyetin ilanına uzanan çetrefilli sürecin bütün meşakkatleri tüm ülke sathında olduğu gibi Bolu'da da şiddetli bir şekilde yaşanmıştı. Bütün zorluklara karşın demokratik hayatın temel unsuru olan seçim faaliyetlerine Bolu'da gerekli ihtimamın gösterildiği anlaşılmaktadır. ARMHC'nin çalışmaları doğrultusunda Bolu'da 14 Aralık 1919'da yapılan seçimler sonrasında Osmanlı Meclis-i Meb'ûsânı için Bolu adına Tunalı Hilmi, Müftü Ahmet Tayyâr (Çulha), Nuhzâde Mehmet Vasfi ve Mehmet Cevat Abbas (Gürer) Beyler mebus seçilmişti. Kısa bir süre sonra Meclis-i Meb'ûsân'ın İtilâf kuvvetlerince basılması nedeniyle Ankara'da açılmasına karar verilen TBMM için ise Bolu'da 1 Nisan 1920 tarihi itibarıyla yapılan seçim sonucunda Mehmet Cevat Abbas (Gürer) ile Tunalı Hilmi Bey'in yanı sıra Merkez Tabibi Fuat (Umay), İlyaszâde Mehmet Şükrü (Güleç), Liva Meclis-i Umûmî üyelerinden Nuri (Aksu), Devrek Müftüsü Hacı Abdullah Sabri (Aytaç) ve Liva Basımevi Müdürü Abdülvehhâb Beyler mebus olarak seçilmişti. Bahse konu iki seçimde de Bolu'da Müdafaa-ı Hukûk Cemiyeti'nin adayları çoğunluğu elde etmişti. Bir tek TBMM için seçilen Abdülvehhâb Bey'in sağlık sorunlarından bahisle

⁴³ Makbule Sarıkaya, "Cumhuriyet Türkiye'sinin İlk Çocuk Haftası", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.25, S.75, 2009, s.475-482.

⁴⁴ Akın, a.g.m., s.91-93.

⁴⁵ Mehmet Ö. Alkan, *En Doğru Bildiğinden Kuşkulananak-5*, 23 Nisan'ın Gayri Resmî Tarihi", *Toplumsal Tarih*, S.208, Nisan 2011, s.57; Bu yıllarda Avrupa'da muhtelif ülkelerde ve ABD'de de "Çocuk Günü" ve "Çocuk Haftası" adları ile muhtelif programların düzenlendiği de bilinmektedir (Makbule Sarıkaya, a.g.e., s.469-470).

⁴⁶ "Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun", *Resmî Gazete*, 19 Mart 1981, S.17284, Kanun No:2429, Kabul Tarihi:17/3/1981.

Ankara'ya gitmediği ve Bolu bölgesindeki ayaklanmalar sırasında isyancılara katılmayı tercih ettiği görülmüştü. Bunun üzerine Abdülvehhâb Bey'in yerine Yusuf İzzet (Met) Paşa Bolu'dan mebus olarak seçilmişti.

Bu süreçte Bolu halkı bir yandan İtilaf kuvvetlerinin işgal tehdidi, diğer yandan Osmanlı idaresi ile işbirliği hâlinde Millî Mücadele'yi bertaraf etmek üzere destekledikleri ayaklanma hareketleri nedeniyle ciddi anlamda zarar görmüştü. Bölgede 1920 yılı nisanından başlayarak eylül ayına kadar etkisini sürdüren ayaklanmalar kardeş kanının dökülmesine yol açmış ve İtilaf kuvvetleri ile mücadeleyi sekteye uğratmıştı. Buna karşı Mustafa Kemal Paşa'nın riyasetindeki millî hükümetin Anadolu'da kontrolü sağlamaya yönelik çalışmaları Bolu halkı tarafından desteklenmişti. İtilaf devletlerinin işgal girişimlerine karşı bölge halkının yerel imkânlarla kurduğu Müdafaa-ı Hukûk Cemiyetleri ile sosyal ve askerî teşkilatlanmalar TBMM'nin bölgedeki etkinliğini artırmıştı. Bolu şehri, basını ve kamuoyu ile Millî Mücadele'ye ciddi ölçüde katkı sağlamıştı. Ayrıca Türk milletini nihai zafere taşıyan Batı Cephesi'ne bölge üzerinden yapılan askerî sevkîyat, lojistik destek ve yardımlar da Türk İstiklâl Savaşı'nın başarıyla sonuçlanmasında önemli bir rol oynamıştı.⁴⁷

TBMM'nin açılışının hemen ardından Bolu gazetesi, bölge halkına Anadolu halkının sinasından doğan Ankara Hükûmeti'ne bağlılık telkinlerinde bulunmuştu. Olağanüstü koşullara sahip bu dönemde milletin tek vücut olmasındaki gerekliliğe işaretlerle Bolu ahalisi her konuda olduğu gibi siyasi anlamda da birlik ve beraberliğe davet edilmişti.⁴⁸ Bolu halkı bu davete elindeki bütün imkânları seferber etmek suretiyle icabet etmişti. 1921'de ilan edilen 23 Nisan Millî Bayramı ile TBMM'nin açılış yıl dönümü kutlamaları kanuni bir zemine oturtulmuştu. Bu münasebetle Bolu'da da muhtelif etkinlikler düzenlendiği görülmektedir. Örneğin 23 Nisan 1922'de Bolu Belediyesi ile Müdafaa-i Hukûk Hey'etleri'nin öncülüğünde halkın geniş katılımıyla Bolu merkezinde büyük bir kutlama töreni yapılmıştı. Törende millî birlik ve beraberlik üzerinde durulmuş, bağımsızlık talepleri dile getirilmişti. 23 Nisan sabahı Merkez Muhafız Bölüğü'nün ardından Gölyüzü ve Numûne Mekteb-i İbtidâileri, Sultanî, Dârü'l-Hilâfe Medresesi hoca ve öğrencileri ellerinde bayraklar, dillerinde millî marşlarla halkın alkışları içinde Bolu Belediye Meydanı'nda toplanmıştı. Burada davul ve zurna eşliğinde millî kıyafetleriyle zeybekler görünmüştü. Merasim alayına bu mevkide Bolu Jandarma Kıtası, Belediye erkânı, Müdafaa-i Hukûk, Hilâl-i Âhmer ve Gençler Birliği Cemiyetleri, Dârü'l-Elhân Hey'etleri, ulemâ, meşâyîh, memleketin eşrâf

⁴⁷ Erol Evcin, *Birinci Dünya Savaşından Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Bolu ve Çevresi (Olaylar ve İz Birakanlar)*, AKDİTK Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2013, s.147 vd.

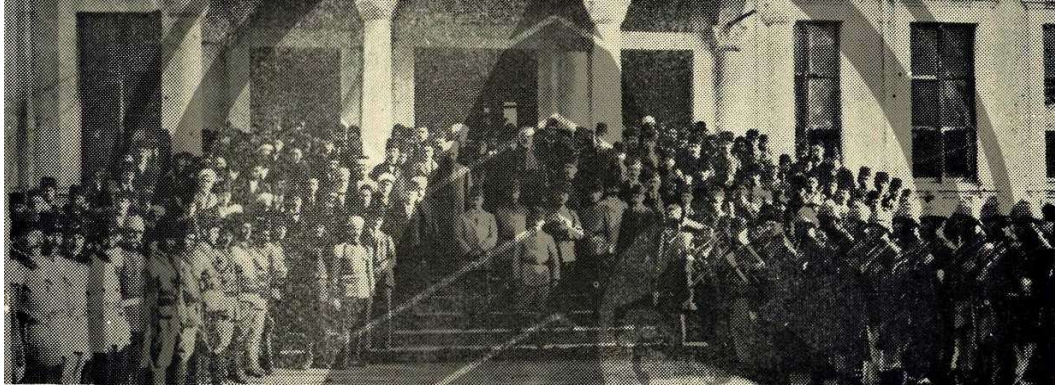
⁴⁸ Erol Evcin, "Bolu Basınında Millî Mücadele", *Belleten*, C.76, S.277, 2012, s.991-992.

hey'etleri ve temsilcileri ile köylerden gelenler katılmıştı. Bolu halkı en önde Sanâyi' Mektebi'nin bandosu ve zeybekler olduğu hâlde Hükûmet Konağı önüne gelmişti. Burada Mutasarrıf Ahmet Fahreddin Bey, Ahz-1 Asker Reisi Yarbay (Kasap) Osman Bey ile bütün mülkî memurlar ve askerler hazır bulunuyordu. Bolu'da çıkan Türkoğlu gazetesinin başmuharriri (Koca) Mithat Âkif Bey kürsüye çıkarak 23 Nisan gününün Türk tarih ve inkılâbındaki önemine temas etmişti. Mutasarrıf Ahmet Fahrettin Bey'den Bolu halkının coşkusu ile tebriklerinin TBMM Riyasetine bir telgraf aracılığıyla bildirilmesini arz etmişti. Ardından kürsüye gelen Gölyüzü Mektebi'nden Kahraman Efendi "*İstiklâl Marşı*"nı okumuş ve bunu Allâme Hâkim Mehmet Sıtkı Efendi'nin duası takip etmişti. Ahz-1 Asker Dairesi önünde kürsüye çıkan Doktor Ahmet Mithat (Altıok) Bey, Mondros Mütarekesi'nin akabinde İstanbul'da ve İzmir'de yaşanan işgal hareketlerine temas ederek, Mustafa Kemal Paşa'nın Millî Mücadele ile inkılâbı başarıya ulaştırmak üzere yaptığı çalışmalardan bahsetmişti. Ardından Numûne Mektebi'nden bir öğrenci kürsüye çıkarak orduya hitabesini okumuş ve bu mevkideki miting Müftü Hâfız Ahmet Efendi'nin okuduğu duayla son bulmuştu. Bolu ahalisi takiben Buğday Pazarı yoluyla tekrar belediye meydanına gelmişti. Burada Maarif Müdürü Ahmet Talât (Onay) Bey: "*23 Nisan İnkılâbı'nın ehemmiyet-i cihânşümûlünden*" bahsetmişti. Konuşma: "*Yaşasın Büyük Millet Meclisi, kahrolsun İslâmiyet'i yutmak isteyen alçaklar!*" nidalarıyla sonlanmıştı. Sultanî öğrencilerinden Kahraman ile Dârü'l-Hilâfe Medresesi'nden İsmâil Efendiler birer nutuk irat etmiş, ardından halkı coşturan ve heyecanlandıran şiirler okunmuştu. Söz konusu kutlama programı kapsamında gece de şenlikler düzenlenmiş, resmî ve hususî daireler de bu şenliklere katılmıştı.⁴⁹

TBMM'nin açılışının üçüncü yıl dönümü münasebetiyle de Mekteb-i İdâdî öğrencileri izci kıyafetleriyle marşlar eşliğinde belediye önüne gelmiş, burada öğrencilere belediye erkânı ile halk da katılmıştı. Ardından Hükûmet Konağı önüne gelen halk burada Düzce Kaymakamı Mithat Kemal (Algüloğlu) Bey tarafından karşılanmıştı. İbtidâî öğrencilerinden İzci Zeki Efendi İstiklâl Marşı'nı okumuş, Cûdî Efendi ise 23 Nisan tarihinin anlam ve önemini ifade eden etkili bir nutuk söylemişti. Mithat Kemal (Algüloğlu) Bey yaptığı konuşmada; Anadolu'da Mondros Mütarekesi'nin ardından başlayan işgallere, bunlara karşı başlatılan Millî Mücadele'ye, Türk milletinin istiklal aşkına, millî birlik ve beraberlik neticesinde elde edilen başarılarla dikkat çekmişti. Alkışlar içinde biten bu konuşmanın ardından Belediye Kadısı Ârif Efendi'nin okuduğu zafer dualarıyla buradaki merasim sona ermişti. İzciler muallimleri eşliğinde Şerefiye mahallesi üzerinden Ahz-1 Asker Şubesi'ne hareket etmiş, burada

⁴⁹ Evcin, Millî Mücadele Döneminde..., a.g.m., s.275-277.

kendilerine Kalem Reisi (Kasap) Osman Bey tarafından bir teşekkür konuşması yapılmıştı. Takiben izciler çarşı içinden mekteplerine dönmüştü.⁵⁰

“Bolu Hükümet Konağı önünde 23 Nisan 1923 kutlamaları ve Bolu erkânı”, *Çele*, S.21, Ocak 1965, s.24.

Bolu’da 23 Nisan’ı 1924’te de coşkunun etkinliklere şahit olunmuştu. Hükümet Dairesinde tebrik merasimi yapılmıştı. Millettin refah ve saadeti ile cumhuriyet hükümetinin başarılarının devamı için dua edilmişti. Resmigeçidin ardından sona eren gündüz etkinliklerinin yerini gece fener alayları almıştı.⁵¹ Hükümet Konağı önünde icra edilen etkinlikler sırasında söz alan Bolu Sultanisi öğrencilerinden Muhsin (Karamanoğlu) Bey şunları ifade etmişti:⁵²

“Millî tarihimize altın mürekkeple yazılmaya layık olan bu gün Büyük Millet Meclisimizin kurulduğu 23 Nisan 1336 yıl dönümüne müsadif bir yevm-i mes’adattir.

Bugün ulu milletimizin ruhunda taşan ateş-i istiklalin aşkıyle bütün kalplerin çarptığı ve millî gururumuzun kaynadığı mukaddes ve millî bir gündür.

İşte bu muazzam gün, kahraman milletimizi muzaffer ordularıyla halasa, saadete, tam bir istiklale kavuşturan harekât-ı milliye’nin başlangıcı olan bir millî bayramdır. Onun içindir ki çarpınarak koşuyor ve birbirimizi tebrik ediyoruz. Ulu milletimiz zaman zaman duçar olduğu ani felaketlerden kendini büyük dâhiler yetiştirerek kurtarmıştır.

İşte böyle bir günde milletimizin mevcudiyet ve istiklali mevzubahis olduğu bir sırada en büyük dâhimiz ve pek muhterem Reiscumhurumuz Gazi Hazretleri, muazzez milletimizin imdadına yetişerek kurtuluş yolunda rehberlik etti. Silahı alınmış, kolları bağlanmış, yalnız göğsünde iman ile varlığını, istiklalini müdafaya atılmış olan milletin sinesinde çıkan ordusu ile harikalar yaratarak istiklalimizi tehdit eden zalim elleri ve istikbal yollarımızı bağlayan esaret zincirlerini kırdı. Ve bütün cihana kudretini, azametini, varlığını gösterdi. Ve yüksek sesle haykırdı: ‘Türk’ün dehası her şeyi yaratır, Türk’ün istiklali alınamaz ve Türk esir edilemez.’, evet bunu süngüsü ile teyit ederek cihana tanıttı.

Bundan sonra da BMM, milletimizin sinesinde tufeyli yaşayan saltanatı şahsiyeyi ve hilafeti lağvederek hükümeti cumhuriyetimizi tesis ve ilan etti.”

⁵⁰ Evcin, a.g.m., s.277-278.

⁵¹ “23 Nisan”, *Hâkimiyet-i Milliye*, S.1107, 27 Nisan 1924, s.1.

⁵² Muhsin Karamanoğlu, “Fıkra ve Geçmişten Hatıralar”, *Çele*, S.21, Ocak 1965, s.24.

Muhsin Bey mazisi şanlı dolu Türk milletinin, genç ve dinç TBMM ve cumhuriyet hükümetinin izinde medeniyet ve adalet yolunda ilerleme ve yenileşme yollarının açık olduğunu ifade etmişti. Türk ordusunun buna karşı girişilecek irtica ve suikast hadiselerini ezmeye muktedir olduğunu belirtmişti. Sözlerini: “Yaşasın Büyük Millet Meclisi, yaşasın cumhur reisimiz, yaşasın şanlı ordumuz.” ifadeleriyle bitirmişti.

Bolu’da 1925’te gerçekleştirilen kutlamalar da millî bayram havasını tam anlamıyla yansıtmıştı. Etkinlikler nedeniyle Bolu şehri baştanbaşa bayraklarla donatılmıştı. 23 Nisan sabahı bütün merkez mektepleri öğrencileri yeni kıyafetleri ile Orta Mektebin bahçesinde toplanmıştı. Orta Mektep izcileri Gazi Mustafa Kemal’in fotoğrafı ile önde yer almıştı. Yanlarında 23 Nisan için bir hitabe taşıyan süslü izci arabası bulunuyordu. Öğrenciler ve hey’et-i talimiyeler önlerinde ilerleyen bandonun çaldığı marşlarla çarşığı dolaşmıştı. Belediye ve bu mevkide kendilerine karışan Yetimler Yurdu çocukları ile hükümet konağı önüne kadar yürünmüştü. Hükümet konağı önünde halkın ve bir müfreze jandarmanın doldurduğu meydanda Vali Ali Rıza (Oskay) Bey ile memurlar da hazır bulunmuştu. Sanayi Mektebi bandosunun eşliğinde hep bir ağızdan söylenen İstiklal Marşı ile merasim başlamıştı. Bu münasebetle Muallimler Birliği adına Orta Mektep Tabiiye Muallimi Faruk Bey, mektepliler adına Orta Mektep Müntehi Sınıf Öğrencisi Tefik, İmam ve Hatip Mektebi öğrencilerinden Muhsin, Türk Ocağı adına da Tayyar Bey birer söylev vermişti. Müftü Efendi tarafından okunan duayı takiben merasim salonuna çıkılmıştı. Orta Mektep öğrencilerinden Kemal Şakir Efendi günün kutsiyetini ve mahiyetini içeren bir hitabede bulunmuştu.⁵³ Düzce mektepleri idarecileri de ilçede düzenlenen etkinlikler çerçevesinde öğrenciler adına tebrikleri kabul etmişti. Ardından Düzce Kaymakamı Mithat Kemal (Algüloğlu) Bey 23 Nisan 1920’yi takip eden süreçte Türk milleti adına yaşanan parlak hadiseleri anımsatarak günün anlam ve önemini vurgulayan bir konuşma yapmıştı. Gençlerin mekteplerine aynı düzen içinde dönmeleri ile tören son bulmuştu. Gece şehir fenerlerle donatılmış ve muhtelif etkinlikler icra edilmişti.⁵⁴

Takip eden yıllarda da Bolu ve ilçelerinde kutlamalar aynı coşkununla devam etmişti. 23 Nisan gününün Himaye-i Etfâl Cemiyeti tarafından 1927 yılı itibarıyla “Çocuk Bayramı” ilan edilmesi ile Bolu’da da Hâkimiyet-i Milliye Bayramı’nın çocuk etkinlikleri ile zenginleştirildiği görülmektedir. Örneğin 23 Nisan 1928’de Mudurnu’da Hâkimiyet-i Milliye ve Çocuk Bayramı, Cumhuriyet İlkokulu’nda düzenlenen etkinliklerle kutlanmıştı. Mudurnu Kaymakamı Abdurrahman Naili (Boratav) Bey’in katılımıyla gerçekleştirilen etkinliklerde öğrenci ve öğretmenler görev almıştı. Etkinlikler kapsamında

⁵³“Türk Ocağı’nda”, *Altın Yaprak*, S.5, 5 Mayıs 1341, s.5-6.

⁵⁴ “Düzce’de Millî ve Dinî Bayramlar”, *Altın Yaprak*, S.5, 5 Mayıs 1341, s.11.

temsil, musiki, halk oyunları icrası ile şiir ve söylevlerin yer almıştı. Ayrıca muhtelif kurumlar için yardım toplamak üzere piyango çekilişi yapılmıştı.⁵⁵

“Mudurnu’da Kutlamalar”, MDKA, 23.04.1928, Envanter No AIB_Cn_1012.

Altındaki fotoğrafta ise aynı gün Mudurnu’daki kutlamalar sırasında okul bahçesinde “Gürbüz olmak, hürmet, temiz ve muntazam gıda istiyoruz” pankartlı çocuklar görülmektedir.⁵⁶ Kutlamalarda melek figürlü kız çocuklarının etkin roller üstlendiği anlaşılmaktadır.

“Mudurnu’da Kutlamalar”, MDKA, 23.04.1928, Envanter No: AIB_Cn_0787.

Mudurnu’da düzenlenen 1931’deki kutlamalar sırasında Cumhuriyet İlkokulu öğrencileri hem temsil icra etmiş hem de musiki dinletisi sunmuştu. Halk oyunları oynanmış, günün anlam ve önemine ilişkin konuşmalar yapılmıştı. Etkinliklerin akabinde zeybek, köylü, asker ve memur kıyafetleri giymiş öğrenciler, Kaymakam Abdurrahman Naili ve Müfettiş Ahmet Bey ile okulun merdivenlerinde altta yer alan fotoğrafı çekilmişlerdi. Fotoğrafta bir kız

⁵⁵ MDKA, 23.04.1928, Envanter No AIB_Cn_1012.

⁵⁶ MDKA, 23.04.1928, Envanter No: AIB_Cn_0787.

öğrenci elinde paralel ve meridyenleri gösteren bir dünya resmi, bir başkası ise çiçek tutar vaziyette yer almıştı.⁵⁷

“Mudurnu’da Kutlamalar”, MDKA, 23.04.1931, Envanter No: AIB_Cn_0964.

Her yıl 23 Nisan’da icra edilen “*Hâkimiyet-i Milliye ve Çocuk Bayramı*” kutlamalarına 1932’den itibaren bütün ülke sathında halkevleri de katılmıştı. Bolu vilayetindeki halkevleri de etkinliklerin hazırlanması ve amacına ulaşması hususunda etkin görevler alıyordu. Bu kapsamda örneğin 23 Nisan 1935 günü sabah 9.30’da Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) binası önünde hazırlanan bir program çerçevesinde mektepler, esnaf cemiyetleri ve halk hazır bulunmuştu. Halkevi Başkanı Mehmet Lütfi Gören ile ilk ve orta mektep öğrencileri birer söylev vermişti. Bunu farklı öğrenciler tarafından okunan şiirler takip etmişti. Törene iştirak edenler halkevi bandosunun iştirakiyle İsmet Paşa caddesini takiben hastane ile belediye mezarlığı önünden geçerek hükümet binasına varmıştı. Burada vali rolüne bürünmüş bir çocuk söylev vermişti. Belediye Reisi Reşat Aker de bir konuşma yapmıştı. Önde halkevi bandosu arkada Orta Mektep Kız ve Erkek Mektebi izci ve öğrencileri, ilk mektep öğrencileri düzenli bir şekilde yeknesak millî kıyafetleri ile halkın arasından geçmişti. Öğrencilerin çarıkları ile çiftçiliği temsil eden bir de pullukları vardı. Bunları takiben esnaf cemiyetleri geçitte yer almıştı.⁵⁸ Bolu’da hareketli ve neşeli geçen 23 Nisan Haftası münasebetiyle akşam halkevi sinemasında öğrenciler tarafından müsamereler düzenlenmişti.⁵⁹ Altaki fotoğrafta bayramlarını içten gelen bir özenle kutlayan Bolulu çocuklar ve öğretmenleri yer almaktadır. Çocukların kıyafetlerinin üzerine “*Bugünün Küçüğü, Yarının Büyüğü*” vecizinin işlendiği görülmektedir.

⁵⁷ MDKA, 23.04.1931, Envanter No: AIB_Cn_0964.

⁵⁸ “Çocuk Bayramı ve Haftası”, *Bolu*, S.993, 25 Nisan 1935, s.1.

⁵⁹ “Bolu’da Çocuk Haftası”, *Ulus*, 29 Nisan 1935, s.2.

“Bolu’da Çocuk Bayramı Şenlikleri”, *Ulus*, 3 Mayıs 1935, s.5.

Bolu gazetesinde Ertuğrul Şevket kaleme aldığı bir yazısında günün anlam ve önemine ilişkin olarak şunları söylemişti:⁶⁰

“Yarımını avuçlarında tutmak isteyenler çocuklarını tam yetiştirenlerdir. Balkan Harbi, Umumi Harb felaketi temelleri çürümüş bir divar gibi üstümüze devrildi. Biz bu moloz yığınının altından Anadolu Savaşı ile kalktık...Sen, çocuğum işte bu acılı günlerde moloz yığınlarını kanlarla ateş rengine boyayanların, moloz yığınlarını benliğimizden atmak için bütün maddi imkanlarını kaybedenlerin bize bıraktıkları en kıymetli bir sevgilisin. Sen bir yıkılış dünyasından bize kalan yıkılmamış tek varlıksın. Biz bizden evvelkilerin ihmali cezasını çektik. Sen bizden kalan bir ihmâl görmeyeceksin...”

Ertuğrul Şevket, bu ifadeleri ile Türk çocuklarının şehit ve gazilerin birer yadigârı olduğunu ve ülkenin gelişme yolunda bir dirilişi temsil ettiğini vurgulamıştı.

“23 Nisan 1935’te Bolu Ortaokulu İzcileri Mektep Bahçesinde”, *Bolu Ortaokulu Dergisi*, Resimli Ay Basımevi, S.1, İstanbul 1935-1936, s.36.

⁶⁰ Ertuğrul Şevket, “Çocuğum”, *Bolu*, S.993, 25 Nisan 1935, s.1.

“Halkevi Önünde Kutlamalar”, CDA, 490.1.0.0.1070. 1101.3.37

23 Nisan münasebetiyle Bolu gazetesinde kaleme aldığı bir makalede Münir Müeyyet Bekman ise Türk milletinin öz benliğine kavuştuğu 23 Nisan’ın siyasi, askeri ve sosyal açıdan bir yeniden doğuş anlamı taşıdığını ifade etmişti. Berkman, bu tarihi Türklüğün en güçlü çağına girdiği gün olarak tarif etmişti. Bu çağda sosyal ve pedagojik anlamda çocuk meselesinin büyük değer taşıdığını, Osmanlı idaresinin gerek terbiye gerekse sosyal alanda bu meseleyi ihmal ettiğini belirtmişti. Geçmiş zamanların hatalarından ders almak suretiyle yeni Türk devletinin Türk İstiklal Savaşı’nın daha ilk günlerinden itibaren bin bir yoklukla mücadele ederek Türk çocuğunu korumak için gerekli gayreti gösterdiğini vurgulamıştı. Bekman, Çocuk Esirgeme Kurumu’nun teşkilinin bu doğrultuda yapılan en önemli işlerden biri durumunda olduğunu dile getirmiş ve millî hâkimiyet anlayışı ile çocukları bütünleştiren 23 Nisan Bayramı’nın kutlu bir gün olarak önemine atıfta bulunmuştu.⁶¹

<p>ABURU Sensizi 150 Teneke 2,5 kuruş ILANAT Satır 5 . girtilere üç ilânlarla günde geçmiş nishalar 10 kuruştur Numara 993 SENE 22</p>	<p>Bolu Haftalık resmi vilâyet gazetesidir</p>	<p>İDARE YERİ Hanedane caddesi vilâyet Mahallesi YAZI İŞLERİ Mahallesi caddeye çıkışta olmasın denemeliye yazılar geri verilmaz Telsiz 2 kânumusanı 1935</p>	
<p>Hakimiyet-i millîye ve çocuk bayramı için gelen bir sevinçle kutlandı. Resmi binalar ve bütün şehir bayraklarla ve gece alektirikle baştan başa süslendi</p>			
<p>Cocuğum Yarın bayramın demir pengelerinde tutacak senin coşgunun - Yarın, gözlerinde parlayan yaşlarla sana bakacağım, sana bakacaklar senin duyağın. Eski kuvvetini kayırdan avuçlarını, yalnız seni alkışlayacak yarın sen bu gündün yarın için yetiştirilme - Yarın, hadisatı ikkayyâ gâhible bakın değil hadisatı yapan hâkmeden olmasın - Sen senden olmayacaklar, senden oluncaya kadar sana hürmet etmeye yâni, hürmet ettikinceye kadar kâhrolayacaklar, senin kafan, kolun kadar kuvvetli olacak. Sen kâfuru ve kulların kuvveti için selâmetkârı, sen bütün yarınlar için yazayacaklar.</p>	<p>Emin yerli Kaya Halk Fırkası reisi Emin Yerli Kaya bir kez daha için müdahale etti. Akademiye, işçiler için, yakında birer öğretilen bu günlerde gelenleri beklenmektedir. Halil Yaman Muhasebi muhasibe müdürü Halil Yaman görülen ilâzım üzerine Muharremeye gitmiştir. Akademiye, işçiler için, yakında birer öğretilen bu günlerde gelenleri beklenmektedir. Bu, bu yeni yapılmış dâimiyetinden sana layık olan en güzel, en iyi, en temiz olanı vereceğiz. İnce Ç Çocuk Esirgeme Kurumu'na bu acılı günlerden sonra, tam bir hürriyetle sarıldık. Türk olan herkes hepimizin barmıştı, hepimizin selâmına bu hürriyetin seni.</p>	<p>Tesekkür Bolumuzun yâni müdahale edenleri Bolu Osman Şirketinin, her yıl yaptığı gibi bu yılda Askeri yayınına inşaat için gösterdiği yardımlardan ayrıca 100 lirada tahsis ettiği, sevinçle kabul ettiğimiz komutanlığın bu yolda ki teşakkürüne, şükretmek ederiz. Maarif haberleri Fezai Cumhuriyet mektebi müdürlerinden Tayfun Beyin, Düzce Çitimi mektebi müdürlerinden, Bursa ke mektebi mektebi bu sene çıkışlarından baysan Mısraide - Düzce'de Çitimi ova mektebi müdürlüğüne Çitimin Eski Çağs müdürlüğüne.</p>	<p>Çocuk bayramı ve haftası Bir haftadanberi başlatılan çocuk bayramı ve haftası 23 Nisan 1935 Çocuk bayramı ve Haftası millîye günü hakikatini çok güzel bir surette kutlanmıştır. Düzenlenen çocuk bayramı ve haftası programı dahilinde çocuklar, en büyük sevinçle halk kendilerine mahsus olan yerleri tutmuşlardır. İki hafta halkevi reisi Lütfi gören bu çocuk ziyafeti büyük sevinçle karşıladı ve arka sıra ile ilk çocuk ziyafetini birer tutuk ve meşhuret okudular. Bundan sonra Halkevi başkanları tarafından hazırlanan program dahilinde yapılan bayram ve haftanın düzenlenmesi için gerekli tedbirler alınmıştır.</p>

“Hâkimiyet-i Millîye ve Çocuk Bayramı”, Bolu, S.993, 25 Nisan 1935, s.1.

23 Nisan aynı yıl Düzce Halkevi’nin düzenlediği bir programla Düzce’de de kutlanmıştı. Millî varlığın önem arz eden bu gününde verilen söylevler halkın coşkunluğunu artırmış, şeker ve bisküvi verilmek suretiyle

⁶¹ Münir Müeyyet Bekman, “23 Nisan ve Çocuk Haftası”, Bolu, S.994, 2 Mayıs 1935, s.1.

çocuklar sevindirilmişti.⁶² İsmet Paşa İlk Mektebi Himaye Hey'eti tarafından 32 yetim çocuğa elbise ve ayakkabı verilmişti. Günün akşamında Halkevi Temsil Komitesi gençleri tarafından "*Beş Devirli*" piyesi temsil edilmiş, bu suretle: "*saltanat hükümetinin yarattığı facia ile cumhuriyet döneminin feyzleri*" katılımcıların huzurunda canlandırılmıştı.⁶³ Bolu Maarif Müdürlüğü yayınladığı bir tamimle Çocuk Haftası'nın anlamı üzerinde durmuştu. Bu suretle çocukların ilk tahsil çağından itibaren cemiyet hayatına dâhil edilmesi, büyüklerin yaptığı işlerle alakalandırılması, yeteneklerinin keşfedilmesi ve özellikle ticaret ve sanayi alanında geleceğe hazırlanması konusunun arz ettiği öneme dikkat çekilmişti. Çocukların duygu ve düşüncelerinde eğitici bir rol oynayan çocuk bayramının bu nedenle özel bir öneme sahip olduğu vurgulanmıştı.⁶⁴

Gerede'de de kutlamalar parlak geçmişti. Saat 11'de CHP binası önünde toplanan halk, memur ve mektepliler Cumhuriyet ve İstiklal Marşı'nı söyledikten sonra Ziya Gökalp İlk Mektebi Başöğretmeni Şadi Varlık tarafından coşkun bir söylev irat edilmişti. Takiben resmî erkân tarafından Misak-ı Millî Mektebi ziyaret edilmişti. Mektebin konferans salonunda çocuklar şiir okumuştular. Sınıf ziyaretlerinin ardından çocuklara CHP yetkilileri tarafından defter hediye edilmiş ve şeker dağıtılmıştı. Halkevi İctimai Yardım Şubesi tarafından 50 çocuğa öğle yemeği verilmişti. Öğleden sonra Ziya Gökalp Mektebi tarafından bir müsamere icra edilmişti. Akşam Halkevi Temsil Komitesi gençleri tarafından verilen müsamereler sürekli alkışlarla karşılanmıştı. 25-26 Nisan gecesini Misak-ı Millî Mektebi tarafından verilen müsamere de beğeni ile takip edilmişti. Halkevi İctimai Yardım Şubesi hediyeler vermek suretiyle 35 çocuğu sevindirmişti. Hafta içi kır gezileri düzenlenmişti. Günün anlam ve önemine binaen devlet dairelerinde çocuklar sembolik görevler üstlenmişti.⁶⁵

1936'da TBMM'nin açılışının 16. yıl dönümünde Bolu'nun her tarafı bayraklarla süslenmiş, mektepliler, esnaf cemiyetleri, halk ve memurlar CHP binası önündeki büyük meydanlığa toplanmıştı. Saat 9'da halkevi bandosu İstiklal Marşı'nı çalmış, ilk ve ortaokul öğrencileri birer söylev ve şiir söylemişti. Parti Reisi Emin Yerlikaya kürsüye gelerek 23 Nisan bayramına ilişkin tarihî bilgiler vermiş, günün anlam ve önemini belirterek bu hususta gençlere düşen görev ve sorumlukları dile getirmişti. Kalabalık, belediye meydanlığına hareket etmişti. Burada da öğrenciler tarafından şiirler okunmuş, Sakarya Okulu öğretmenlerinden Fevzi Bey ile Belediye Başkanı Reşat Aker birer söylev

⁶² CDA, 490.1.0.0.982.808.192-194.

⁶³ "Düzce'de 23 Nisan", *Bolu*, S.994, 2 Mayıs 1935, s.1.

⁶⁴ "Bolu Maarif Müdürlüğü'nden", *Bolu*, S.994, 2 Mayıs 1935, s.2.

⁶⁵ "Gerede'de 23 Nisan 935 Çocuk Bayramı", *Bolu*, S.994, 2 Mayıs 1935, s.1.

vermişti. Halkevi bandosu etkinlik sırasında kalabalığın önüne geçerek yürüyüşe eşlik etmişti. İl basımevi, hastane önü ve İsmet Paşa caddesi üzerinden çocuk bahçesine gidilmişti. Nihayetinde CHP parti binası önünde törene nihayet verilmişti.⁶⁶ Etkinlikler kapsamında Feyzi Cumhuriyet, Sakarya ve Gazi Paşa Okullarında müsamereler icra edilmiş, 24 Nisan gecesi ise çocuk balosu düzenlenmişti.⁶⁷ Bolu Belediyesi, Akpınar mahallesinde tesis ettiği bahçeyi 23 Nisan Millî Bayramı vesilesiyle açarak, çocuklara armağan etmişti.⁶⁸

Bir yıl sonra 23 Nisan 1937’de kutlamalar çerçevesinde her sene olduğu gibi resmi daireler, müesseseler evler ve dükkânlar bayraklarla donatılmıştı. Güneşli hava içinde CHP binası önüne gidilmişti. Vali vekili, alay kumandanı, daire reisleri, memurlar, esnaf cemiyetleri, mektepler ve binlerce kişiden oluşan halk tören alanında hazır bulunmuştu. Şehir bandosunun çaldığı İstiklal Marşı ile tören başlamıştı. Alkışlar arasında ilk mektep başmuallimlerinden Seyfi Bey ve Bolu gençlerinden Reşat Yılmaz tarafından günün anlam ve önemini belirten söylevler verilmişti. Bando önde olmak suretiyle şehrin ana yolları takip edilerek belediye önüne gelinmiş, burada da öğrenciler tarafından güzel ve veciz şiirler okunmuştu. İlk mektepler tarafından verilen müsamereler beğeni toplamıştı. 24 Nisan akşamında Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından çocuklara yardım temin etmek üzere verilen “*çocuk balosu*” özellikle takdir toplamıştı. Feyzi Cumhuriyet ve Sakarya İlkokulları canlı ve zengin programları ile göz doldürmüştü.⁶⁹ Düzce’de ise 23 Nisan Çocuk Bayramı Kaymakam İsmail Hakkı Baykal’ın riyasetinde teşkil edilen bir komitenin oluşturduğu zengin bir programla idrak edilmişti. İlçe baştanbaşa bayraklarla donatılmıştı. 22 Nisan gecesi İsmet Paşa İlk Mektebi öğrencileri tarafından saatlerce devam eden ve büyük bir beğeni toplayan bir temsil verilmişti. 23 Nisan günü ise saat 9’da bütün mektepler; önlerinde halkevi bandosu ve arkalarında Orta Mektep izcileri, millî teşekküller ve ellerinde bayrakları ile bütün ilçe halkı olduğu halde belediye meydanında toplanmıştı. Belediye Reisi İsmail Öztürk çocukların bayramını tebrik etmiş; onlara şeker ve bisküvi ikram etmişti. Kafile oradan hareketle CHP binası önüne gelmiş, birçok hatip ve öğrenci tarafından günün anlam ve önemini ifade eden konuşmalar yapılmıştı. Parti adına idare heyetinden Ferit Mancarcı tarafından Millî Mücadele döneminde Mustafa Kemal Paşa’nın azmi ve kudretli hamleleriyle açılan TBMM’nin tarihî hizmetleri ile erişilen cumhuriyet rejiminin feyzleri anlatılmıştı. Cumhuriyet hükümetinin hâlihazırdaki dış siyaseti ve kazandığı başarılar ile 23 Nisan gününün çocuklara bayram olarak verilmesindeki anlam millî duygularla ifade

⁶⁶ “23 Nisan Merasimi”, *Bolu*, S.1043, 30 Nisan 1936, s.1.

⁶⁷ “23 Nisan Çocuk Bayramı”, *Bolu*, S.1042, 23 Nisan 1936, s.1.

⁶⁸ “Çocuk Bahçesi”, *Bolu*, S.1043, 30 Nisan 1936, s.2.

⁶⁹ “23 Nisan Bayramı”, *Bolu*, S.1093, 29 Nisan 1937, s.1; “Çocuk Haftasında”, *Bolu*, S.1094, 6 Mayıs 1937, s.2.

edilmişti. Belediyenin 23 Nisan münasebetiyle İstanbul'dan özel olarak getirttiği 2 film günde 3 defa olmak üzere çocuklara ücretsiz bir şekilde gösterilmişti. Gece ise Orta Mektep öğrenci ve öğretmenleri tarafından mektep salonunda verilen müsamereler muhitin takdirini toplamıştı. 24 Nisan gecesinde Namık Kemal ve Azmi Millî Mektebi öğrencileri, Namık Kemal Mektebi salonunda ortak bir müsamere vermişti. Müsamerede Sevr ve Lozan Muahedeleri birer perde halinde gösterilmiş, talebelerin başarılı temsilleri seyircileri duygulandırmıştı. Öğrencilerden biri de “*Senin Aklın Ermez*” adlı bir monoloğu başarıyla dillendirmişti. Bir kız ve bir erkek öğrenci zeybek oynamak suretiyle halkın takdirini toplamış, hatta bu beğeni nedeniyle gösteri ertesi gece tekrarlanmıştı.⁷⁰

Çalışmada son olarak, millî hâkimiyetin ilânının 1938'e tekabül eden 18. yıl dönümü ile çocuk bayramının Bolu'daki yansımalarına yer verilecektir. Söz konusu yıl dönümüne ilişkin kutlamalarda yer almak üzere merkeze yakın ilçelerden, nahiyelerden ve köylerden Bolu'ya doğru bir akın olmuştu. Bu münasebetle halkevinde bir toplantı yapılmıştı. Bu sırada söz konusu dönemde Kırşehir ve Yozgat havalisinde meydana gelen deprem nedeniyle felâketzedelere yardım temin etmek amacıyla bir de komite teşkil edilmişti. Bolu Kızılay Kurumu'na yardımcı olmak üzere teşkil edilen bu komite çamaşır, gömlek, çorap, zahire ve para yardımı toplamak için çalışmalara başlamıştı.⁷¹ Bayram münasebetiyle halkevi salonunda çocuk balosu düzenlenmişti. Ayrıca Feyzi Cumhuriyet, Sakarya ve Gazi Paşa ilkokulları öğrencileri tarafından belediye sinemasında birer müsamere verilmişti.⁷² Düzce'deki kutlamalar da coşkun bir şekilde geçmişti. Tören yerinde şiirler okunmuş ve resmî erkân tarafından çocukların bayramı tebrik edilmişti. Ardından bütün öğrenciler parti ve belediye binaları önünden yürüyerek mekteplerinin önüne gelmişti. Muhtelif mevkilerde kalabalık gruplar halinde bulunan halkın önünde her mektep planlanan programları dâhilinde etkinliklerini icra etmişti.⁷³

Sonuç

TBMM'nin açılışını simgeleyen 23 Nisan günü 1921'de millî bayram olarak ilan edilmiştir. Bahse konu “*23 Nisan Millî Bayramı*” siyasi gelişmeler doğrultusunda saltanatın kaldırılması münasebetiyle TBMM tarafından kabul edilen “*Hâkimiyet Bayramı*” ve sosyal gelişmelerle ilintili olarak Himaye-i Etfâl Cemiyeti tarafından organize edilen “*Çocuk Günü/Bayramı*” ile bütünleşerek “*Hâkimiyet-i Milliye ve Çocuk Bayramı*” adı ile kutlanmaya başlanmıştır. Takip eden süreçte 1935'te çıkarılan kanun ile kabul edilen “*Ulusal Egemenlik Bayramı*”

⁷⁰ “Düzce'de Çocuk Bayramı”, *Bolu*, S.1094, 6 Mayıs 1937, s.2.

⁷¹ “Bolu'da Esaslı Tedbirler Alındı”, *Ulus*, 25 Nisan 1938, s.2.

⁷² “Çocuk Bayramı”, *Ulus*, S.1145, 28 Nisan 1938, s.1.

⁷³ “Düzce'de Çocuk Haftası”, *Ulus*, S.1145, 28 Nisan 1938, s.1-2.

ise hem “23 Nisan Millî Bayramı”nı hem bu vesileyle yürürlükten kaldırılan “Hâkimiyet Bayramı”nı hem de kanun ile tayin edilmemekle birlikte 23 Nisan kutlamaları içinde kendine yer bulan “Çocuk Bayramı”nı kapsar bir duruma gelmiştir. Bu nedenle bayramın gelişim süreci 1921 ve 1935’te kanun ile belirlenen adlarından farklı olarak kamuoyunda “Hâkimiyet-i Milliye ve Çocuk Bayramı” adı ile yer etmiştir. Siyasi, sosyal ve kültürel yönleri ile Türk millî kimliğinin önemli unsurlarından biri hâline gelen bu bayram; sürekliliği, geçmiş ve gelecek nesiller arasında oynadığı köprü rolü, halk üzerinde yarattığı moral ve motivasyon özellikleri ile önem arz etmiştir.

Millî Mücadele yıllarında hem işgal hem de isyan tehlikesi ile karşı karşıya kalan Bolu halkı millî hâkimiyetin anlam ve önemini en iyi idrak eden vatanperverler arasında yer almıştır. TBMM’nin açılışı münasebetiyle bütün ülkede Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün manevi refakati altında kutlanan bayram, Bolu ve ilçelerinde de çocuklara yönelik etkinliklerle bir arada değerlendirilmiştir. Büyük bir heyecan ve coşku içinde kutlanan bayram her geçen yıl daha da genişleyen programlarla icra edilmiştir. Bolu halkı ile Bolu CHP teşkilatı, valilik, kaymakamlıklar, belediyeler, Türk Ocakları, halkevleri, Himaye-i Etfâl Cemiyeti ve diğer sosyal müesseseler ve eğitim kurumları bu kutlamaların içinde yer almıştır. Bayram vesilesiyle resmî erkân ve halk bir araya gelmiş, birlik ve beraberlik duygularını perçinleyen çeşitli sosyal ve kültürel etkinlikler düzenlenmiştir. Anadolu’nun işgalden kurtuluşu ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşu yolunda verilen bağımsızlık mücadelesi, millî iradenin idareyi ele alma ve kurumlaşma süreci dile getirilmiş, bu uğurda şehit düşenler ve gaziler yâd edilmiştir. Bunun yanı sıra ülkenin geleceğini temsil eden çocuklara yönelik muhtelif etkinlikler vesilesiyle yeni nesillere devlet ve millet tarafından verilen önem dile getirilmiştir. Bu münasebetle Himaye-i Etfâl Cemiyeti adına yardım faaliyetlerinde bulunulmuştur.

Söz konusu bayram kutlamaları millî istiklale azmeden ve hâkimiyet-i milliye düsturunu benimseyen Bolu halkının TBMM’ye desteğini göstermiştir. Böylece yeni devleti teşkil eden temel değerlere olan inanç, güven ve bağlılık ifade edilmiş; millî ruh ve heyecan taze tutulmuştur. Hâkimiyet-i milliye anlayışı içinde doğan, büyüyen ve bu düsturu gelecek nesillere taşıyacak olan çocuklara verilen önem gözler önüne serilmiştir. Simgesel özellikleri ve millî hafızada edindiği yer ile bu bayramlar Bolu halkının sosyal ve kültürel hayatında derin izler bırakmıştır.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

-Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Tarihi Arşivi

CDA, 490.1.0.0.982.808.192-194.

CDA, 490.1.0.0.1070. 1101.3.37.

- Mudurnu Dijital Kent Arşivi

MDKA, 23.04.1928, Envanter No AIB_Cn_1012.

MDKA, 23.04.1928, Envanter No: AIB_Cn_0787.

MDKA, 23.04.1931, Envanter No: AIB_Cn_0964.

Resmî Yayınlar

“12 Rebiü'l-Evvel Gecesiyle Gününün Millî Bayram Addine Dair Kanun”, *Resmî Ceride*, 28 Teşrin-i Evvel 1339, No:38, Kabul Tarihi: 24 Teşrin-i Evvel 1339, Kanun No: 362.

“23 Nisanın Millî Bayram Addine Dair Kanun”, *Ceride-i Resmiye*, 2 Mayıs 1337, No:13, Karar Tarihi: 23 Nisan 1337, No:112.

“Sinob Mebusu Dr. Rıza Nur Beyle Arkadaşlarının, Hilâfetin Hanedanı Âli Osman'a Aid Olduğuna ve Halifenin Bu Hanedandan Büyük Millet Meclisince İntihab Olunacağına Dair Takriri”, *TBMM ZC*, C.24, D.1, İ.130, 1.11.1338.

“Sivas Mebusu (Sabık) Rauf Beyin, Saltanatı Şahsiyenin İlgasına Müsadif Leylei Velâdeti Risaletpenahi Olan Ayın 2 Rebiyülevvel 1340 Gününün İddi Millî Addi Hakkında Teklifi ve Burdur (Sabık) Mebusu İsmail Subhi Beyin 2 Teşrinisani 1338 Gecesi ve Gününün Millî Saltanat Bayramı Addi Hakkında Kanun Teklifi Ve Lâyiha Encümeni Mazbatası, *TBMM Zabıt Ceridesi*, C.3, D.II, C.3, İ.41, 24 Teşrinievvel 1339.

TBMM Kavanin Mecmuası, C.1, Türkiye Büyük Millet Meclisi, H. 1341 (R. 1338), Türkiye Büyük Millet Meclisi Matbaası, Ankara 1338.

Türk İstiklâl Harbi, İstiklâl Harbinde Ayaklanmalar (1919-1921), C.VI, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmî Yayınları Seri No:1, Ankara 1974.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Hukuku Hâkimiyet ve Hükümrinin Mümessili Hakikisi Olduğuna Dair Heyeti Umumiye Kararı”, *Düstur*, 3. Tertip, C.3, 1-2 Teşrin-i Sâni 1338, No.308.

Türkiye Himaye-i Etfâl Cemiyeti Nizamname-i Esasisi, Ankara 1927.

“Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun”, *Resmî Gazete*, 1 Haziran 1935, S.3017, Kabul Tarihi: 27.5.1935, Kanun No: 2739.

“Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun”, *Resmî Gazete*, 19 Mart 1981, S.17284, Kanun No:2429, Kabul Tarihi:17/3/1981.

“Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkındaki 2739 Sayılı Kanuna Ek Kanun”, *Resmî Gazete*, 4 Temmuz 1938, S.3950, Kabul Tarihi: 20.6.1938, Kanun No: 3466.

Telif-Tetkik Eserler

AKIN, Veysi, *Bir Devrin Cemiyet Adamı Doktor Fuat Umay*, AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2000.

AKŞİN, Sina, *Jön Türkler ve İttihat Terakki*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2001.

ATATÜRK, Mustafa Kemal, *Nutuk*, (1919-1927), Başbakanlık Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1997.

Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyânnâmeleri, Başbakanlık Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1964.

BERKES, Niyazi, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002.

SALMAN BOLAT, Bengül, *Millî Bayram Olgusu ve Türkiye’de Yapılan Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları*, AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2012.

CEBESOY, Ali Fuat, *Millî Mücadele Hatıraları*, Temel Yayınları, İstanbul 2000.

EVCİN, Erol, *Birinci Dünya Savaşından Türkiye Cumhuriyeti’nin Kuruluşuna Bolu ve Çevresi (Olaylar ve İz Bırakanlar)*, AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2013.

GOLOĞLU, Mahmut, *Milli Mücadele Tarihi-III, 1920 Üçüncü Meşrutiyet Birinci Büyük Millet Meclisi*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2010.

GÜNEŞ, İhsan, *Atatürk Dönemi Türkiye’sinde Milletvekili Seçimleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, (1919-1935), İstanbul 2017.

GÜVEN, Cemal, “Hâkimiyet-i Milliye Bayramı”, *Akademik Araştırmalar*, Editörler Coşkun Arslan, Erdal Hamarta, Sabahattin Çiftçi, Mustafa Uslu, Çizgi Kitabevi, Aralık 2020, ss.366-377, ISBN: 978-605-196-545-1.

LEWİS, Bernard, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, AKDITYK TTK Yayınları, Ankara 2000.

MUMCU, Ahmet, *Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi*, İnkılâp Kitabevi Yayınları, İstanbul 1996.

OLGUN, Kenan, *1908-1912 Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın Faaliyetleri ve Demokrasi Tarihimizdeki Yeri*, AKDİTYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2008.

ÖZKAYA, Yücel, *Türk İstiklâl Savaşı ve Cumhuriyet Tarihi*, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayını, Ankara 1981.

SARIKAYA, Makbule, *Türkiye Himaye-i Etfâl Cemiyeti 1921-1935*, AKDİTYK Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2011.

SELEK, Sabahattin, *Anadolu İhtilali*, C.I, Kastaş Yayınevi, İstanbul 2000.

TANÖR, Bülent, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2012.

TUNAYA, Tarık Zafer, *Türkiye'de Siyasal Gelişmeler (1876-1938)*, *Kanun-ı Esasî ve Meşrutiyet Dönemi*, C.1, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2001.

_____, *Türkiye'de Siyasal Gelişmeler (1876-1938)*, Mütareke Cumhuriyet ve Atatürk, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2016.

TURAN, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi*, Ulusal Direnişten Türkiye Cumhuriyeti'ne, 2. Kitap, Bilgi Yayınevi, Ankara 1998.

TÜRKGELDİ, Ali Fuat, *Görüp İştiklerim*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1984.

Sürelî Yayınlar

"23 Nisan 1935 Gününde Bolu Ortaokulu İzcileri Mektep Bahçesinde", *Bolu Ortaokulu Dergisi*, Resimli Ay Basımevi, S.1, İstanbul 1935-1936, s.36.

"23 Nisan Bayramı", *Bolu*, S.1093, 29 Nisan 1937, s.1.

"23 Nisan Çocuk Bayramı", *Bolu*, S.1042, 23 Nisan 1936, s.1.

"23 Nisan Merasimi", *Bolu*, S.1043, 30 Nisan 1936, s.1.

"23 Nisan", *Hâkimiyet-i Milliye*, S.1107, 27 Nisan 1924, s.1.

AKBAYRAK, Hasan, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Millî Bayramlar", *Tarih ve Toplum*, S.43, Temmuz 1987, s.31.

Akçuraoğlu Yusuf, "Yetimlerimizi Unutmayalım", *Hâkimiyet-i Milliye*, S.1408, 23 Nisan 1925, s.2.

AKIN, Veysi, "23 Nisan Millî Hâkimiyet ve Çocuk Bayramı'nın Tarihi", *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C.II, S.3, 1997, ss.91-94.

ALKAN, Mehmet Ö. En Doğru Bildiğinden Kuşkulunmak-5, 23 Nisan'ın Gayri Resmî Tarihi", *Toplumsal Tarih*, S.208, Nisan 2011, ss.52-62.

BEKMAN, Münir Müeyyet, "23 Nisan ve Çocuk Haftası", *Bolu*, S.994, 2 Mayıs 1935, s.1.

"Bolu Hükümet Konağı Önünde İcra Edilen 23 Nisan 1923 Kutlamaları Çerçevesinde Ortada 4. Fırka Komutanı ve Bolu Mutasarrıf Vekili Miralay Nâzım Olmak Üzere Bolu Erkânı", *Çele*, S.21, Ocak 1965, s.24.

"Bolu Maarif Müdürlüğü'nden", *Bolu*, S.994, 2 Mayıs 1935, s.2.

"Bolu'da Çocuk Bayramı Şenlikleri", *Ulus*, 3 Mayıs 1935, s.5.

"Bolu'da Çocuk Haftası", *Ulus*, 29 Nisan 1935, s.2.

"Bolu'da Esaslı Tedbirler Alındı", *Ulus*, 25.4.1938, s.2.

"Çocuk Bahçesi", *Bolu*, S.1043, 30 Nisan 1936, s.2.

"Çocuk Bayramı ve Haftası", *Bolu*, S.993, 25 Nisan 1935, s.1.

"Çocuk Bayramı", *Hâkimiyet-i Milliye*, S.2080, 23 Nisan 1923, s.1.

"Çocuk Bayramı", *Ulus*, S.1145, 28 Nisan 1938, s.1.

"Çocuk Haftasında", *Bolu*, S.1094, 6 Mayıs 1937, s.2.

"Düzce'de 23 Nisan", *Bolu*, S.994, 2 Mayıs 1935, s.1.

"Düzce'de Çocuk Bayramı", *Bolu*, S.1094, 6 Mayıs 1937, s.2.

"Düzce'de Çocuk Haftası", *Ulus*, S.1145, 28 Nisan 1938, s.1-2.

"Düzce'de Millî ve Dinî Bayramlar", *Altın Yaprak*, S.5, 5 Mayıs 1341, s.11.

EVCİN, Erol, "Bolu Basınında Millî Mücadele", *Belleten*, C.76, S.277, 2012, ss.973-1032.

_____, Millî Mücadele Döneminde Bolu Livasında Düzenlenen Mitingler, İhtifâller ve Tezahürât", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.XXVII, S.80, Temmuz 2011, ss.241-292.

Falih Rıfkı, "Çocuklarımız İçin", *Hâkimiyet-i Milliye*, S.1408, 23 Nisan 1925, s.1.

"Gerede'de 23 Nisan 935 Çocuk Bayramı", *Bolu*, S.994, 2 Mayıs 1935, s.1.

"Hâkimiyet-i Milliye ve Çocuk Bayramı", *Bolu*, S.993, 25 Nisan 1935, s.1.

"Himâye-i Etfâl Merkez-i Umûmîsi'nin Beyannamesi", *Hâkimiyet-i Milliye*, S.2079, 22 Nisan 1927, s.1

KARAMANOĞLU, Muhsin, "Fıkra ve Geçmişten Hatıralar", *Çele*, S.21, Ocak 1965, ss.20-24

OKAY, Cüneyd, "İlk Çocuk Bayramı", *Toplumsal Tarih*, S.40, Nisan 1997, s.17.

SARIKAYA, Makbule, "Cumhuriyet Türkiye'sinin İlk Çocuk Haftası", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.25, S.75, 2009, ss.465-494.

ŞAHİNGÖZ, Mehmet, "Osmanlı'dan Millî Mücadele'ye İstiklâl-i Osmanî Günü Kutlamaları", *Yeni Türkiye Dergisi (Osmanlı Özel Sayısı)*, C.1, Ankara 1999, ss.194-201.

ŞEVKET, Ertuğrul, "Çocuğum", *Bolu*, S.993, 25 Nisan 1935, s.1.

"Türk Ocağı'nda", *Altın Yaprak*, S.5, 5 Mayıs 1341, s.5-6.

"Vatan Yavruları Namına", *Cumhuriyet*, S.1061, 22 Nisan 1927, s.1.